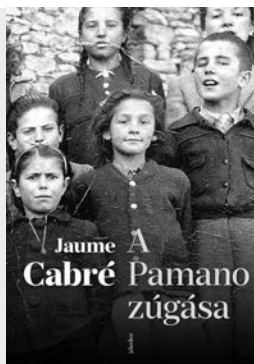

Jaume Cabré

A Pamano zúgása

Fordította Tomcsányi Zsuzsanna

Jelenkor Kiadó
Budapest, 2018

Lakner Dávid

EGYETLEN IGAZSÁG?

Habár a kortárs világirodalom tekintetében bőven akadnak elmaradásaink, különösen, ha egyes kisebbségek szószólóiról beszélünk, Jaume Cabré műveiből szerencsére nem szenvedünk hiányt. Igaz, hosszú idő után kellett pótolnunk: a három évtizeddel korábban indult szerző első művei csak a kétezres években kaptak magyar fordítást. Akkor viszont gyors ütemben jelent meg az Európánál az *Óméltósága*, *Az eunuch árnyéka*, majd csupán két évvel az eredeti után *A Pamano zúgása*. Öt év alatt közel kétezer oldalnyi Cabré: kétségkívül elkényeztetve érezhették magukat a magyar olvasók. Az *Én vétkem* című regény megjelenésekor pedig Magyarországra is ellátogatott a szerző, a hazai interjúkban nemcsak irodalomképéről, de a katalán függetlenségről vallott nézeteiről is számot adva.

A népszerűség viszont nem annyira magától értetődő. Cabré műveit olvasva jobban átérezhetjük, milyen lehet egy másik nyelven beszélni például Nádas Péter összetett, az olvasót sokszorosán próbára tevő prózájával. Természetesen magyarul sincs könnyű dolgunk, mégis kapunk egyfajta kulturális fogódzót, amely segít a szövegek könnyebb befogadásában. Ami először elrettent, az később pozitívummá válik: a századik-kétszázadik oldalnál már lelkesíti az olvasót, hogy messze még a vége, és nem kell búcsút vennie a katalán szerző kiismerhetetlenek tetsző világától.

A posztmoderntől szintén nem túl távol álló Cabré regényeit persze nem csak az oldalak száma miatt nehezebb befogadnunk. Ha a több szálon futó cselekményben sikerül is kiigazodnunk, a váratlan idő- és helyszínbeli ugrások, a jeleneteken belüli nézőpontváltások és hangulatbeli eltérések okán sokszor lehet olyan érzésünk, mintha lemaradtunk volna valamiről. Cabré az a szerző, akinél az olvasónak nem egyszer kell az oldalszámra sandítania: biztos, hogy nincs félreértés, nem maradt ki a nyomtatásból valami?

Az immár a Jelenkor Kiadónál megjelenő *A Pamano zúgása* esetében sincs ez másként. A regény nem csupán egymás mellé téve idézi meg a 20. század különböző, vérzivataros korszakait, de sokszor egybe is folytatja, egymás mellé játszatja őket. Az olvasó csak kapkodja a fejét, ahogy a falangistáktól iszonyodó érzékeny tanárembert a következő pillanatban már falangista hóhéreként gyalázzák, hogy aztán a múlt embereire rátaláló tanárnő ismét más fénytörésben láthassa a szereplőket. Természetesen Vonnegut klasszikus regénye, az *Éj anyánk* óta tudjuk: azok (is) vagyunk, aminek kiadjuk magunkat, így nem árt különösen vigyáznunk azzal, milyen szerepeket választunk. Történjen ez gyávaságból, hősiességből, avagy kényszerből: szerepeink meghatároznak bennünket.

Cabré regényeiben, így *A Pamano zúgásában* is az a csodálatos, amilyen természetességgel a szerző ábrázolni tudja az egyes karakterekben rejlő eltérő lehetőségeket, szerepariaciókat. Az egyik percben még a soron következő nemzedék keserű szitkait halljuk a másokra nyomorúságot hozó férfiről, akiről előzőleg utcát is elneveztek. Már épp nyugtáznánk, hogy a regény egyik szálát illetően eligazodtunk, amikor ugrunk egyet, és az említett szereplőt, a sokat gyalázott falangistát követjük. Az áhított nővel kapcsolatos, bátortalan belső vívódását pedig éppúgy nem tudjuk hova tenni, ahogy a fiatal lány bizonytalankodását sem. Hiszen korábban még a település rettegett asszonyának éreztük őt, akit mások csak távolból figyelnek, félve hatalmától – miként egyeztesük össze magunkban az eltérő személyiségképeket? Mikor mutatják hőseink azt, amilyenek igazából, s beszélhetünk-e egyáltalán egyetlen igazságról?

A Pamano zúgása szereplői, így Oriol Fontelles, Elisenda Vilabru, illetve a Vilabruk összes nemzedéke, vagy épp a később született tanárnő, Tina Bros és férje, Jordi egyaránt kiismerhetetlennek tűnnek számunkra. A 20. század eltérő korszakaiból érkezett figurák ők, akiket meghatároz a kor és a közeg, amelybe beleszökkennek, és mely alól nincs

erejük kivonni magukat. „Békés kis zug lehet. [...] Jót fog tenni a tüdődnek” (87), vélekedik Oriol a településről, ahova hamarosan tanítóként érkezik párjával, Rosával együtt. Nagyobbat nem is tévedhetne – de hát, ahogy olvassuk is, a jövőt előre nem ismerheti. Ahogy azt sem, mivé válhat, mivé tehetik őt később. Vagy hibáztathatjuk azt a nőt, akit egyfelől családja kötelez, másrészt eleve kénytelen úgy kezdeni életét, hogy elveszíti a hozzá legközelebb állókat? Hol húzhatjuk meg a felelősség és a kényszerpályák határait, és sejthetjük-e egyáltalán, milyen félelmek és csalódások vezettek valakit oda, ahova jutott? A különböző sorsokat figyelve nem tudunk objektív kívülállók maradni, amit Cabré utánozhatatlan, a narrációt a szereplők hangjával vegyítő stílusa is erősít.

A regény ráadásul nemcsak idősíkok és nézőpontok között ugrál, de mintha a bolygó egyik szegletéből kalauzolna minket a másikba. Nemcsak az egyes korszakok által determinált életlehetőségek, de a környezet szempontjából is olyan jelentősek a különbségek, hogy alig hisszük: végig Katalóniában járunk. „Hazám egyik érdekessége, hogy néhány négyzetkilométeren belül igen különböző tájak váltakozhatnak, a szentjánoskenyérfa, olajfaligetes, kakukkfűves mediterrán (és bibliai) tájtól a magyaltölgyesek, sziklás partok és csöndes tengeröblök világán át, egészen az örök hó magashegyvidéki birodalmáig, éppen a Pireneusok vidékén”¹ – ecsetelte ennek kapcsán a Faluba Kálmánnak adott interjújában tizenkét éve Cabré. Ezt jól szemlélteti *A Pamano zúgása*, amelyben mintha egy világ választaná el a torenai poros utcákat a sípályától, ahol már Elisenda fia, Marcel érzi igazán elemében magát. Pedig, ahogy a szerző is utalt rá, egymás közvetlen közelségében találjuk ezeket a vidékeket. Pontosan így lesz lehetséges, hogy teljesen eltérő személyiségrajzokat kapunk egy-egy szereplő kapcsán, és kénytelenek vagyunk elfogadni: nem két külön emberről van szó, és akár mindkét képnek meglehet a maga igazságtartalma. A mediterrán bibliai tájtól egy ugrás a behavazott hegycsúcs, az olvasó pedig kénytelen elfogadni, hogy hol ezt látja, hol azt. Persze közben mindvégig reménykedik: ugye valójában csak az olajfaliget és a szentjánoskenyérfa tükrözi a valóságot?

És látjuk mi is, ahogy a hajdani tanító, Oriol emlékéért küzd a már idős Elisenda, akit ifjúkorában a faluba érkezett fiatal férfi festett meg. A negyvenes évek francói rémuralma idején ismerjük meg őket, amikor a falangistáktól ódzkodó férfi állást kap a Barcelonától távoli torenai iskolában. Nem sokkal később hírhedt fasiszta vezérként hallunk a férfiről,

1 *Katalónia olyan is lebetett volna, mint Portugália* – Jaime Cabréval Faluba Kálmán beszélget, *Lettre* (62.) 2006. ősz, http://epa.oszk.hu/00000/00012/00046/cabre_int.html.

akinek nevéhez egy gyerek besúgását, és így kivégzésének elősegítését kötik. Aztán az évtizedekkel később született tanítónőt, Tina Brost látjuk, aki az iskolában rátalál a férfi elrejtett jegyzeteire. Tisztázhatják ezek őket, vagy éppen hogy rossz fényt vethetnek rá? Cabré elmondása szerint a múlt feldolgozatlanágáról, felejtésről és a bűnök megbocsáthatóságáról is szeretett volna írni. Kelet-Közép-Európában jól ismerhetjük a rendszerváltásba vetett hit csalóka voltát. A szobrok és utcanevek leverését hamar az illúzióvesztés követi: az egymásba folyó korszakok nem teszik lehetővé a katarzist, a sebek begyógyulását és a nyugodt továbblépést. Fájóan ismerős lehet számunkra olvasni Cabré nyilatkozatait arról, hogy a francói diktatúrát nem követte szembenézés és elszámoltatás, a bűnösök háborítatlanul élhették tovább életüket. A múlttal való szembenézés hiányáról szerencsére már készülnek fontos, revelatív erejű olvasmányok, elég csak Dragomán György regényét, a *Máglyát* említenünk. A *Pamano zúgása* szintén ebbe a körbe tartozik, a különböző idősíkok egymásba játszásával pedig még pontosabban mutatja meg, mennyire áthatja, meghatározza a múlt a soron következő generációk életét.

A tetteinkkel való szembenézést illetően pedig ismét az *Éj anyánkat* érdemes elővenni, annál is inkább, mert a két regényt könnyedén párbeszédbe állíthatjuk egymással. Ott a második világháború idején Németországban rádiózó, zsidóellenes beszédeiről ismert drámaíróval találkozunk, aki valójában a szövetséges hatalmak számára kémkedett a III. Birodalomban. Jelentéseit uszító szövegeibe rejtve juttatta ki az országból. Hiába volt meggyőződve róla, hogy ő nem hisz ebben: szerepe maga alá gyűrte őt. Úgy kesergett később egykori tisztjének, hogy az egész világon összesen három ember ismerte őt igazi valójában, mire érkezett annak letaglózó válasza: a többiek is igazi valójában ismerték. Szerepeink meghatároznak minket, így nem árt vigyáznunk, milyeneket öltünk magunkra. „Ha van élet ezután, a következő életemben nagyon szeretnék olyan ember lenni, akire valóban vonatkozik a mondas: bocsássatok meg neki, mert nem tudja, mit cselekszik”² – jegyezte meg egy ponton az *Éj anyánk* főhőse, aki pontosan tudta, hogy amit mond, az embertelen hazugság. Ahogy mi tisztában lehetünk azzal: hiába, ha ő nem hisz benne, ha egyszer másokat befolyásolni tud az uszító propagandájával. Cabré regényének mottója Vladimir Jankélévitchtől származik, és így szól: „Ne bocsáss meg nekik, atyám, mert tud-

2 Kurt VONNEGUT, *Éj anyánk / Mother Night*, ford. BÉKÉS András, Maecenas, Budapest, 2012, 127.

ják, mit cselekszenek.” „Az élet így hozta, és ha valamit megtanultam ebben az életben, az az volt, hogy a megtörtént dolgokat nem változtat-
hatjuk meg kedvünk szerint; el kell viselnünk őket. Ez nem könnyű. És ha valaki ítélkezni akar felettem, csupán mert őriztem az apám és a bátyám emlékét, és igazságot szolgáltatam a szerelmemnek, előbb nézzon magába, büntelen-e, mert mindenkinek van rejtegetnivalója. És ne beszélj nekem többet megbocsátásról” (282–283) – olvassuk Elisenda fájdalmas monológját, ami már a továbbélők szenvedésének, a múlttal való megbirkózásuknak a kérdését feszegeti.

Cabré regénye egyik központi kérdésének szánta ezt, ahogy az *Éj anyáknál* szintén ez a probléma válik hangsúlyossá. Önmagával meghasonlott hősünk ott hiába élt túl, hiába mehetett szabadon, fogoly maradt, képtelen volt megbocsátani magának. Egykori tartótiszte tette fel neki a kérdést: mégis mit gondol, mi lett volna vele, ha a náci Németország leigázza a világot? „Minden esély megvan rá – mondtam – hogy afféle náci Edgar Guest lett volna belőlem, napi rovata lett volna az optimista versikémnek a világ minden lapjában. Aztán, ahogy beköszöntött volna a szenilitás – az élet alkonya, ahogy mondani szokás –, talán végül még el is hittem volna, amit a klapanciáim állítanak: hogy valószínűleg minden a lehető legjobban történt”³ – ez volt Howard W. Campbell Jr. válasza. A cinizmus mögé rejtőzés ellenére persze tudjuk jól: akár így is történhetett volna, akár ez is válhatott volna az „igazsággá”. Mint ahogy Oriol esetében is lehet igazság az, amihez Elisenda ragaszkodik, lehet, amilyenek a fiatal tanító tűnik, és persze még inkább, amit vallomásaiból kiolvasunk. Az asszony felidézheti őt ecsettel a kezében, amint fiatal, intelligens férfiként az egyedüli, aki tisztelettel és kíváncsisággal tekint rá. És gondolhat rá iszonyodva, amint géppisztollyal vagy bombával a kezében tesz semmissé minden jót, amit valaha is elkövetett. A regény végkövetkeztetése ezek után bizonytalanabb és tragikusabb nem is lehetne.